

УДК 377:338.48 (292.451/.454)

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОГРАФІЧНОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ МАКРОРЕГІОНІ

Степан Грибіш

аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

етнографічний туризм, Карпатський туристичний макрорегіон, етнографічна рекреаційна діяльність

Реферат

У статті аналізуються особливості етнографічної рекреаційної діяльності на прикладі Карпатського туристичного макрорегіону (охоплює територію Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей). Висвітлено проблеми професійної підготовки і місця етнографічного туризму в сучасних наукових дослідженнях. Виявлена проблема визначення поняття «етнографічний туризм», пов'язана з відсутністю вказаного різновиду туризму в чинному законодавстві, і його співвідношення із категорією «етнічний» туризм.

Окреслені основні складові етнографічного туризму (традиційні форми господарювання, звичаї, традиції, обряди, свята, народні промисли, національна кухня, традиційні житла, одяг, танці, музика, народна творчість, музеї архітектури і побуту під відкритим небом (скансени), ярмарки, фестивалі, святкування національних свят, народні гуляння тощо) й найважливіші напрямки етнографічної рекреаційної діяльності (відвідання подієвих заходів; етнографічних, краєзнавчих, історичних і музеїв під відкритим небом (скансенів); поселень спільнот, які продовжують зберігати традиційний уклад життя чи його окремі елементи).

Визначені основні туристичні ресурси і створені на їх основі атракції етнографічного характеру Карпатського туристичного макрорегіону, який характеризується найвищим ступенем розвитку етнографічного туризму і може слугувати зразком для інших регіонів України. Систематизовано етнографічну рекреаційну діяльність регіону у відповідності до вищезначених напрямків діяльності. Виявлено основні передумови перетворення етнографічного туризму на його провідну галузь шляхом нормативно-правового регулювання на державному рівні, інтенсифікації процесу використання наявних ресурсів і забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами.

Постановка проблеми. На межі ХХ–ХХІ століть туризм поступово перетворився на одну і найважливіших галузей економіки провідних держав світу, як за часткою зайнятості населення, так і за отримуваними прибутками. Таким чином, перед Україною постає першочергове завдання, враховуючи такі тенденції світової економіки, створити сприятливі умови для його розвитку. Однак необхідно врахувати внутрішню специфіку туризму, що представлений значною кількістю напрямів. Серед різних видів туризму варто виділити етнографічний (етнічний), який знайшов своє вагоме місце в низці країн активного туризму й має великі перспективи для розвитку в нашій країні, зважаючи на значне етнокультурне розмаїття українських регіонів і наявність у них необхідних ресурсів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Протягом останнього часу істотно зросла кількість досліджень різних аспектів підготовки майбутніх фахівців із

туризму. Дана проблема досліджується в працях В. Васильєва, Н. Васильєва, П. Горішевського, Ю. Зінько, Л. Кнодель, В. Обозного, Т. Сокол, В. Федорченка, Н. Фоменко, Н. Хмілярчук, Л. Чорної та ін. Серед вітчизняних науковців, які займаються проблемами етнічного, краєзнавчого та етнокультурного туризму, особливе місце займають такі дослідники, як : А. Гаврилюк, О. Дутчак, Т. Олексійчук, М. Орлова, В. Петранівський Н. Петрик, М. Рутинський, Н. Соснова та ін. У той самий час практично не досліджено залишається проблема професійної підготовки туристичної сфери до етнографічної рекреаційної діяльності.

Мета статті є аналіз особливостей етнографічної рекреаційної діяльності майбутніх фахівців туризму на прикладі Карпатського туристичного макрорегіону (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська й Чернівецька області).

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що в чинному

Законі України «Про туризм» відсутнє виокремлення етнографічного туризму як його окремого виду, це створює деякі проблеми в його дефініції. Таким чином, у працях сучасних дослідників етнографічний туризм розглядається як складова етнічного, його синонім чи окремий напрям. Не вдаючися до наукових дискусій із приводу співвідношення «етнографічного туризму» з близькими до нього напрямками, оскільки це не є метою нашої статті. Спробуємо тільки визначити, в якому контексті будемо досліджувати даний феномен. Відтак, під етнографічним туризмом будемо розглядати вид туризму, спрямований на ознайомлення з пам'ятками матеріальної і духовної культури певного народу.

Багата самотність і розмаїті етнографічні ресурси кожної місцевості створюють широкі можливості для професійної діяльності фахівців із туризму. Зважаючи на це, спробуємо визначити специфіку етнографічної рекреаційної діяльності фахівців із туризму на прикладі одного з регіонів України. Для цього, перш за все, слід чітко окреслити регіони й наявні ресурси, що будуть визначати специфіку рекреаційної діяльності.

Необхідність здійснення макротуристичного районування зумовлена потребою удосконалення просторової організації туристичної сфери та управління рекреаційно-туристичною діяльністю. Таким чином, пропонуємо використовувати типологію макротуристичних регіонів, запропоновану науковцями на чолі з Д. Стеченко. Науковці виділяють такі регіони: Донецький, Карпатський, Кримський, Подільський, Поліський, Дніпровський, Причорноморський і Слобожанський. [1, с. 203-204]. Зважаючи на те, що можливості розвитку етнографічного туризму визначають наявні ресурси, спробуємо виокремити ті, що мають найбільший вплив на його розвиток. До них варто віднести історико-культурні ресурси (об'єкти матеріальної культури та явища духовної), що слугують передумовою розвитку й інших видів туризму. Саме тому особливу увагу звернемо на такі винятково етнографічні феномени, як: «традиційні форми господарювання, звичаї, традиції, обряди, свята, народні промисли, національну кухню, традиційні житла, одяг, танці, народну

творчість, музеї архітектури і побуту під відкритим небом (скансени), центри народної творчості, подійові заходи – ярмарки, фестивалі, святкування національних свят, народні гуляння» [2, с. 124].

Зважаючи на таке широке коло атракцій, із якими будуть мати справу майбутні фахівці з туризму, спробуємо визначити основні напрямки роботи і з'ясувати їх особливості на прикладі Карпатського макротуристичного регіону. До основних напрямів роботи, що дають можливість охопити найсуттєвіші етнографічні особливості потрібно віднести: подієві заходи; етнографічні, краєзнавчі, історичні і, особливо, музеї під відкритим небом; поселення спільнот, які зберегли традиційний уклад життя.

Найбільш доступною й поширеною можливістю знайомства з етнографічними особливостями спільноти є подієві заходи, передусім фестивалі, тобто масові урочисті дійства, які передбачають демонстрацію у специфічній формі звичаїв, традицій, одягу тощо. Такі фестивалі у світі набули настільки великого поширення, що іноді виділяють «фестивальний туризм», як один із окремих напрямів. Не є винятком у цьому плані й Україна, де проводиться близько тридцяти подібних заходів зі статусом міжнародних, а також регіональні й місцеві, яких із кожним роком стає все більше. Туристи, які відвідуватимуть Карпатський туристичний макрорегіон, який славиться як своєрідна фестивальна «столиця» України, матимуть можливість познайомитися з національною самотністю в найвибагливіших її проявах.

З метою знайомства з особливостями вітчизняної регіональної культури в різних її жанрах (пісні, танці, малярство, народні промисли, ужитково-прикладне мистецтво тощо), варто відвідати Міжнародний фольклорний фестиваль етнографічних регіонів України «Родослав» (відбувається в Івано-Франківську). Можна також дізнатися про традиційні види народного мистецтва певних етнографічних груп. Наприклад, про етнографічні особливості гуцулів туристи можуть довідатися на Міжнародному Гуцульському фестивалі (відбувається в межах Івано-Франківської, Закарпатської чи Чернівецької областей), Міжнародному фольклорному фестивалі «Коломийка»

(с. Королівка, Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.). Про лемків – на етнографічному фестивалі «Лемківська ватра» (с. Кострино, Закарпатської обл.). Про бойків – на фестивалі «Всесвітні Бойківські Фестини» (с. Явора, Турківського р-ну Львівської обл.), фестивалі «Світовий конгрес бойків» (м. Турка Львівської обл.). Заглибитися в часи середньовіччя через тогочасний побут, кухню, ремесла, танці, лицарські бої можна на фестивалі української середньовічної культури «Тустань» (с. Урич, Сколівського р-ну, Львівської обл.), етнографічному фестивалі «Берегфест» (м. Берегово, Закарпатської обл.), фестивалі «Львів Стародавній» (м. Львів), етнографічному фестивалі «День святого Мартина» (м. Мукачеве, Закарпатської обл.).

Жоден фестиваль не обходиться без демонстрації унікальної кухні свого регіону. Сьогодні в етнографічному туризмі поступово виокремлюється ще один різновид туризму – гастрономічний. Відвідувачі мають можливість не тільки продегустувати місцеву кухню, але й стати свідком чи учасником аутентичних способів приготування місцевих страв на основі стародавніх технологій і рецептів. На деяких фестивалях кухня займає центральне значення. Це, передусім, етнографічний фестиваль «Петрівський ярмарок» (м. Чернівці), фольклорний фестиваль «Розточчя» (м. Жовква, Львівської обл.), свято «Пампуха» (м. Львів), Фестиваль гентешів (с. Геча, Берегівського р-ну, Закарпатської обл.), міжнародний фестиваль рибалок та угорської ухи (м. Берегово, Закарпатської обл.), «Медовуха Фест» (м. Ужгород), фестиваль «Червоне вино» (м. Мукачеве), вже згаданий фестиваль «Берегфест».

Останнім часом великої популярності набувають організація фестивалів, приурочених до релігійних чи народних свят. У міру відродження духовності й повернення з небуття народних традицій, практично кожне свято супроводжується масовими заходами. Найбільш масштабними є Різдвяний фестиваль «Велика коляда» (м. Львів), «Різдвяна зіронька» (м. Мукачеве), етнографічний фестиваль «Маланка-фест» (м. Чернівці), «Фестиваль Писанок» (м. Львів), «Парад Миколайчиків» (м. Ужгород) тощо.

Цікавими для туристів будуть фестивалі, які розкривають специфіку традиційних ремесл, що в сучасних умовах втратили чи втрачають колишнє значення, а ще донедавна були візитівкою краю чи відігравали важливу роль у зайнятості населення. Саме з цією метою проводяться: етнографічний фестиваль «Проводи отар на полонину» (сmt. Міжгір'я, Закарпатської обл.), де відбувається знайомство її специфікою життя й діяльності вівчарів на карпатських полонинах; фестиваль «Свято ковалів» (м. Івано-Франківськ); міжнародний фестиваль «Меди Прикарпаття» (м. Івано-Франківськ), де популяризується діяльність пасічників; фестиваль «Вишиванка-фест» (м. Дрогобич, Львівської обл.), що є не просто популяризацією регіональної вишиванки, що претендує увійти до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, але й рекламою сучасних майстрів вишиванки; фестиваль «Писанка» (м. Коломия, Івано-Франківської обл.), покликаний зберегти традиції народного мистецтва писанкарства.

Жодна масштабна подія, така як фестиваль, не обходиться без автентичної музики, пісні чи фольклору, де учасники одягаються у традиційний народний одяг. Однак практично жоден фестиваль не має можливості уникнути впливу сучасності й характеризується різночасовими нашаруваннями, що дещо знижують його вартість із позиції етнографічної оригінальності. Ще одним серйозним недоліком може бути короткотривалість самого фестивалю чи прив'язка до певного часу, пори року, події. Деякі вищеназвані «недоліки» можуть компенсувати музеї, що можуть більш точно відображати особливості певного історичного відтинку й функціонують постійно. Згідно з даними Міністерства культури України на сьогоднішній день у Карпатському туристичному макрорегіоні доступні для відвідування чотириста вісімнадцять закладів музейного типу [3]. Незважаючи на те, що в даному переліку містяться музеї, присвячені й іншій тематиці (мистецтво, екологія, література, історія створення певної установи тощо), однак у переважній більшості вони містять експозиції, що відображають і певні етнографічні аспекти.

Серед наявних музеїв найбільшу цінність мають музеї під відкритим небом (скансени), що фактично є своєрідними етнографічними музеями і дозволяють проводити реконструкції минулого. Всі наявні експонати створюють цілісну картину тогочасності, формуючи цілісний комплекс. Таким чином, відвідувач має можливість більш комплексно познайомитися з особливостями певного історичного періоду країни вцілому, регіону чи окремого населеного пункту. У межах Карпатського туристичного макрорегіону є чотири таких музеї. Одним із найбільших скансенів Європи, який до того ж знаходиться в Україні, є Музей народної архітектури й побуту у Львові імені Климентія Шептицького. На території комплексу знаходяться житлові й господарсько-виробничі будівлі та споруди сакрального характеру, притаманні для всіх історико-етнографічних груп Західної України межі XIX-XX століть, а саме: Бойківщини, Буковини, Волині, Гуцульщини, Закарпаття, Лемківщини, Львівщини, Поділля, Покуття, Полісся. Для наявних об'єктів характерний аутентичний регіональний інтер'єр [4].

Музей етнографії, що є структурним підрозділом Національного заповідника «Давній Галич», знаходиться в с. Кринос Івано-Франківської області. У межах заповідника розташовано будівлі, що характеризують архітектуру й побут чотирьох регіонів Прикарпаття: Покуття, Гуцульщини, Бойківщини та Опілля. Експонати подані не як «житлово-виробничі ансамблі», а як поодинокі житлові й господарські споруди, характерні для кінця XVII – початку XX ст. [5]. У Закарпатському музеї народної архітектури та побуту, що знаходиться в м. Ужгород, містяться пам'ятки архітектури сіл різних куточків Закарпаття, як низинних (у тому числі угорські й румунські), так і гірських регіонів (бойків і гуцулів) [6].

Познайомитися з особливостями буковинських поселень, речами особистого й господарського призначення середини XIX – першої половини XX ст. можна в Чернівецькому обласному музеї народної архітектури та побуту. Попри те, що сьогодні функціонують тільки дві етнографічні зони: «Хотинщина» і «Західне Подністров'я», відбувається спорудження трьох інших зон

музею – «Прикарпаття», «Гуцульщина» та археологічна зона «Давня Буковина» [7]. Перспективним явищем для України, що набуло поширення в регіоні, є створення «локальних скансенів», тобто музеїв у вигляді окремих хат чи садиб, що реконструюють певний історичний період.

Незважаючи на значний вплив сучасних глобалізаційних процесів, що фактично розмивають національну ідентичність, в Україні залишаються й надалі куточки, в яких продовжують зберігати традиційний спосіб життя. Уваги туристів заслуговують більшість гірських сіл українських Карпат, особливо гуцульщини, де й надалі можна почути гуцульську говірку. Відзначення кожного народного й релігійного свята відбувається тут у національному одязі. Сучасні селяни проживають у садибах, споруджених за давніми технологіями (наприклад, у с. Криворівня, Івано-Франківської обл). Крім наявних музеїв, тут можна побачити жилу «хату-гражду», в якій уже протягом кількох поколінь проживає одна родина. Жителі сіл продовжують займатися промислами за особливими технологіями, які збереглися тільки тут (ліплення сирних коників; виготовлення кераміки (пістинська, косівська і кутська); вишивка; писанкарство; виготовлення ліжників і тканих виробів; гончарство; ковальство; лозо- й коренеплетіння; солеваріння; виготовлення поташу, вугілля і смоли; тиснення на шкірі; різьблення по дереву; художня обробка металу, шкіри; вироби з рогу та інші ужиткові речі ручного виконання).

Висновок. Здійснена характеристика особливостей етнографічної рекреаційної діяльності на прикладі Карпатського туристичного макрорегіону дозволяє говорити про наявність високого рівня забезпеченості вказаного регіону туристично-етнографічними ресурсами, що використовується не в повній мірі. Дана проблема пов'язана з відсутністю законодавчого і нормативно-правового визначення категорії «етнографічний туризм», його недооцінювання і, як наслідок, неналежний рівень підготовки фахівців зазначеного туристичного напрямку. Таким чином, простежуючи пряму залежність між рівнем розвитку галузі і рівнем забезпеченості її висококваліфікованими кадрами, вважаємо

за необхідне переглянути підходи до системи професійної туристичної освіти шляхом розширення й поглиблення знань майбутніх фахівців із туризму та формування їх готовності до етнографічної рекреаційної діяльності.

Література

1. Управління регіональним розвитком туризму: навчальний посібник / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий, Н. П. Турло, С. М. Мархонос ; за ред. Д. М. Стеченка. – К. : Знання, 2012. – 455 с.
2. Рекреаційна географія: навч. посібник / М. М. Покоłodна; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 275 с.
3. Музеї, заповідники, заклади музейного типу України. – [Електронний ресурс] // Міністерство культури України : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245062916&cat_id=244908588
4. Про музей // Музей народної архітектури і побуту у Львові імені Климента Шептицького. : [сайт]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lvivskansen.org/pro-muzej>
5. Музей етнографії // Національний заповідник «Давній Галич». : [сайт]. – Текст. дані. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.davnyihalych.com.ua/muzei/muzei-arhitekturi/item/79-muzei-etnografii>
6. Закарпатський музей народної архітектури і побуту: [сайт] // Мандрівка Україною. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.travelua.com.ua/zakarpattya/uzhgorod/zakarpatskij-muzej-narodno-arxitekturi-i-pobutu.html>
7. Про музей // Чернівецький обласний музей народної архітектури та побуту. : [сайт]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukovina-museum.com>

Реферат

Особенности этнографической рекреационной деятельности будущих специалистов по туризму в Карпатском туристическом макрорегионе

Степан Грибиш,

аспирант Інститута професійно-технічного образования НАПН України

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

этнографический туризм, Карпатский туристический макрорегион, этнографическая рекреационная деятельность

В статье анализируются особенности этнографической рекреационной деятельности на примере Карпатского туристического макрорегиона (охватывает территорию Закарпатской, Ивано-Франковской, Львовской и Черновицкой областей). Освещены проблемы профессиональной подготовки и места этнографического туризма в современных научных исследованиях. Обоснована проблема определения понятия «этнографический туризм», связанная с отсутствием указанного вида туризма в действующем законодательстве, и его соотношения с категорией «этнический» туризм.

Очерчены основные составляющие этнографического туризма (традиционные формы хозяйствования, обычаи, традиции, обряды, праздники, народные промыслы, национальная кухня, традиционные жилища, одежда, танцы, музыка, народное творчество, музеи

архитектуры и быта под открытым небом (скансены), ярмарки, фестивали празднования национальных праздников, народные гуляния и т.д.) и важнейшие направления этнографической рекреационной деятельности (посещение событийных мероприятий; этнографических, краеведческих, исторических музеев под открытым небом (скансенов) поселений сообществ, которые продолжают сохранять традиционный уклад жизни или его отдельные элементы).

Определены основные туристические ресурсы и созданные на их основе аттракции этнографического характера Карпатского туристического макрорегиона, который характеризуется высокой степенью развития этнографического туризма и может служить образцом для других регионов Украины. Систематизированы виды этнографической рекреационной деятельности региона в соответствии с вышеуказанными направлениями деятельности. Указаны основные предпосылки преобразования этнографического туризма в ведущую отрасль путем нормативно-правового регулирования на государственном уровне, интенсификации процесса использования имеющихся ресурсов и обеспечения отрасли высококвалифицированными кадрами.

Abstract

Features of Ethnographic Recreational Activity of Future Specialists in Tourism in the Carpathian Tourist Macro Region

Stepan Hrybish,

Postgraduate student, IVET of NAES of Ukraine

KEY WORDS:

ethnographic tourism, Carpathian tourist macroregion, ethnographic recreational activity

The article analyzes the features of ethnographic recreational activity on the example of the Carpathian tourist macro-region (covering the territory of Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Lviv and Chernivtsi regions).

The problems of professional training and the place of ethnographic tourism in modern scientific research are highlighted.

The problem of definition of "ethnographic tourism", which is connected with the absence of the mentioned type of tourism in the current legislation, and its relation with the category "ethnic" tourism, is revealed.

The basic components of ethnographic tourism are defined (traditional form of management, customs, traditions, rituals, holidays, crafts, cuisine, traditional housing, clothing, dance, music, folk art, museums, architecture and life in the open air (Skansen), fairs, festivals celebration of national holidays, festivities etc.) and main ethnographic recreational activity are distinguished (event-visit activities, ethnographic, naturalistic, historic and open-air museums (Skansen), settlement communities which keep the traditional way of life or its separate elements).

The basic tourist resources are examined and based on them the ethnographic attractions of Carpathian tourism macro regions are created, which are characterized by the highest degree of ethnographic tourism and can serve as a model for other regions of Ukraine. The ethnographic recreational activity of the region is systematized in accordance with the above-mentioned directions of activity.

The main premises of transforming ethnographic tourism into the leading industry through the legislative regulation at the state level, intensive use of available resources and qualified industry personnel are outlined.

References

1. Upravlinnia rehionalnym rozvytkom turyzmu: navchalnyi posibnyk / D. M. Stechenko, I. V. Bezuhlyi, N. P. Turlo, S. M. Markhonos ; za red. D. M. Stechenka. — K. : Znannia, 2012. — 455 s.
2. Rekreatsiina heohrafiia: navch. posibnyk / M. M. Pokolodna; Khark. nats. akad. misk. hosp-va. — Kh. : KhNAMH, 2012. — 275 c.
3. Muzei, zapovidnyky, zaklady muzeinoho typu Ukrainy // Ministerstvo kultury Ukrainy : [sait]. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245062916&cat_id=244908588
4. Pro muzei // Muzei narodnoi arkhitektury i pobutu u Lvovi imeni Klymentiiia Sheptytskoho. : [sait]. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://lvivskansen.org/pro-muzei>
5. Muzei etnohrafii // Natsionalnyi zapovidnyk «Davniy Halych». : [sait]. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.davniyhalych.com.ua/muzei/muzei-arhitekturi/item/79-muzei-etnografii>.
6. Zakarpatskyi muzei narodnoi arkhitektury i pobutu // Mandrivka Ukrainoiu. : [sait]. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.travelua.com.ua/zakarpattya/uzhgorod/zakarpatskij-muzej-narodnoi-arhitekturi-i-pobutu.html>
7. Pro muzei // Chernivetskyi oblasnyi muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu. : [sait]. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://bukovina-museum.com>